

CIRC AMB L'ESCOLA

INFORME

ESTUDI DE LA PRESÈNCIA
DEL CIRC A L'EDUCACIÓ
REGLADA DE CATALUNYA

Un projecte de

Amb el suport

Amb la complicitat

Circ amb l'Escola és un projecte inclòs dins de les quinze mesures del II Pla d'Impuls del Circ que té com a objectiu donar a conèixer les possibilitats educatives del circ i fer-lo més present dins de les activitats artístiques i culturals dels centres educatius.

El **II Pla d'Impuls del Circ (2023-2026)** és una iniciativa del Departament de Cultura i l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya (APCC) que compta amb la col·laboració de l'Ateneu Popular 9Barris, el Centre de les Arts del Circ Rogelio Rivel, Encirca't, l'Associació de Formació de Circ de Catalunya (AFOCC), Fira Trapezi - Ajuntament de Reus, La Central del Circ, el Mercat de les Flors i la complicitat de diversos municipis, entitats i equipaments escènics de Catalunya.

Aquest Pla té la vocació de potenciar el sector del Circ en els àmbits de la creació, la producció i l'exhibició; generar circuits i garantir la presència del circ arreu del territori, promoure la recerca i la investigació, i potenciar l'impacte social, transformador, educatiu i comunicatiu del circ.

CRÈDITS

Coordinació mesura: Andrea Martínez

Equip de Recerca: Andrea Martínez, Pili Serrat

Redacció Informe: Pili Serrat i Andrea Martínez

Maquetació: Laie Vidiella

Agraïments/ Col·laboracions: Xavi Cervera, Carla Soro i Encirca't/ CIPAC

ÍNDEX

1. Introducció	6
1.1. En defensa de l'educació artística	7
1.2. Les Arts del circ i els seus beneficis	9
2. Circ amb l'Escola	10
3. Metodologia	12
4. Recerca	15
4.1. Primera part	15
4.2. Segona part	22
4.2.1. Professionals i espais de circ	22
4.2.2. Centres educatius	27
5. Conclusions	40
6. Bibliografia	43

Circ Colibrí

1. Introducció

El debat sobre la importància d'incloure les arts dins de l'educació, com un dels pilars imprescindibles per una formació plena dels individus, no és nou. Des de fa dècades pensadors del món de la cultura, l'educació, la psicologia i altres àmbits reivindiquen la funció de l'art, no només com una forma d'expressió i creació intrínseca a l'ésser humà, sinó com una activitat necessària per al bon desenvolupament dels individus, tant pels beneficis que aporta en l'àmbit cognitiu i emocional, com pel seu efecte potenciador de la imaginació i de les capacitats creatives.

L'art permet generar noves perspectives des d'on mirar-nos i mirar el món, i el seu efecte s'estén més enllà del propi individu, incidint també a nivell relacional en reforçar la mateixa identitat cultural i el sentiment de pertinença a una comunitat, i animar alhora a acceptar la diversitat de l'altre i les seves diferències. En un món cada cop més tecnològic, l'art aporta sentit i significat a aquells aspectes vivencials que no són reduïbles a una xifra o un algoritme.

1.1. En defensa de l'educació artística

En la publicació *Llegat: 1r Fòrum de les Arts a l'Educació* del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts de l'any 2022 podem llegir:

“Les arts són llenguatges que cal entendre i amb algun dels quals és bo saber-se expressar; és a dir, són uns llenguatges dels quals cal garantir un nivell suficient de capacitació de la ciutadania. Però no tan sols això, sinó que les arts són també eines amb un enorme potencial per a l'educació integral de la persona; per això, el coneixement pedagògic les situa com a «competència bàsica i transversal de l'educació» (la competència artística i cultural) i, d'aquesta manera, esdevenen l'eix de tants projectes de centre innovadors”¹

El reconeixement de l'educació artística com un dret de tots els individus, independentment de si són o no futurs professionals de l'art, es contempla ara com un dret fonamental de l'ésser humà, en la mesura que el podem trobar en diferents disposicions del dret internacional inclòs dins del dret a la participació en la vida cultural o la llibertat d'expressió en igualtat de condicions de tots els individus.

“La llibertat d'expressió artística i de creació és un dret humà fonamental reconegut per la Declaració Universal dels Drets de l'Home quan declara que «tota persona té dret a prendre part lliurement en la vida cultural de

la comunitat, a fruitar de les arts i a participar del progrés científic i dels beneficis que en resultin»” (article 27).

Des d'aquesta perspectiva “tothom és titular de les llibertats artístiques i de creació. No només els artistes professionals, sinó també els amateurs o qualsevol persona que, en un determinat moment, vol recórrer a les arts per expressar-se”.

Des de fa anys les institucions expressen aquesta voluntat de dotar de coherència i continuïtat als ensenyaments artístics dins dels cicles d'educació obligatòria de primària i secundària, així com, i aquest és un tema a part, en els batxillerats artístics, fent-se ressò de les veus que clamaven que aquestes mancances, no només afecten el dret a gaudir de les arts i de la pràctica artística dels individus, sinó que incideix directament en el correcte funcionament dels cicles artístics superiors, en el naixement de nous projectes artístics innovadors i en la creació de futur públic.

Està per veure, però, si com ja mostrava Bamford² en el seu estudi del 2009, es manté el clar abisme que separa les polítiques educatives dels països i l'oferta real impartida en els centres educatius. O en altres paraules, desitgem que aquest cop la bona voluntat teòrica i declarativa es tradueixi en programes artístics de qualitat, i específicament enfocats envers aquelles arts històricament menys reconegudes com són les arts del circ.

¹ https://conca.gencat.cat/web/.content/HOME/Destacats/Llegat_1rForumArtsEducacio_digital.pdf, Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (Catalunya). *Llegat: 1r Fòrum de les Arts a l'Educació* [en línia]. Barcelona: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, 2022. <<http://hdl.handle.net/20.500.12368/32021>>. [Consulta: 22 octubre 2024]. (pàg 103)

² BAMFORD, A. (2009). *El factor ¡Wuau! El papel de las artes en la educación: un estudio internacional sobre el impacto de las artes en la educación* (1ª ed.). Barcelona: Octaedro.

El psicòleg Lev Vigotsky³ ens diu que els éssers humans reconstrueixen el seu cervell i que hi ha funcions com calcular, preveure el futur...mediades per les enginyeries culturals. El que Luria va anomenar funcions directives: l'atenció, l'emoció, la moral, la voluntat, el projecte de futur, la identitat no es construeixen a partir de la lògica i el processament intel·lectual sinó a partir d'una estructura dramàtica, un imaginari que té molt a veure amb la nostra "dieta cultural". És per això que la cultura fa variar la manera de veure i enfrontar-se al món en cada generació. L'escola hauria de tenir un currículum de l'imaginari, una caixa d'eines per desenvolupar aquestes funcions directives.

Si l'educació és construir persones i no només construir sabers, les arts són imprescindibles perquè són les que permeten als individus ser algú, desenvolupar la seva identitat, tindre un lloc dins de la comunitat i construir un projecte de vida.⁴

Les Arts del circ, com art escènica que és, aporta un imaginari propi, un món dins del món, en el qual nodrir-se.

Cia MariLou, Projecte Circ Forum

3. Lev Vigotsky (Rusia, 1896-1934) psicòleg, va desenvolupar la Teoria Sociocultural que sosté que els nens desenvolupen el seu aprenentatge mitjançant la interacció social, adquirint noves i millors habilitats cognoscitives. Creia que el llenguatge i el pensament estaven intrínsecament vinculats i que aquest tenia un paper fonamental en el desenvolupament cognitiu.

4. Pablo del Río: Artes y Educación: https://youtu.be/Y1Ff_C2yyhk?si=AOJfnR2HtHpmYccS

1.2. Les Arts del circ i els seus beneficis

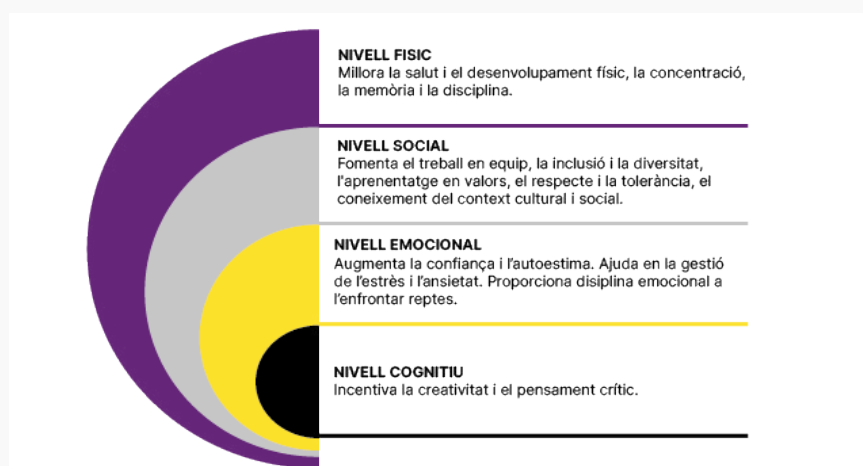
La presència de les activitats de circ dins de l'educació reglada ha anat creixent exponencialment les darreres dècades, amb un increment no només de l'oferta d'extraescolars, a l'escola o fora d'ella, sinó també de les activitats en horari lectiu. Una oferta que presenta una gran diversitat, en format i objectius i que acostumen a tenir en comú el fet de ser projectes que neixen, creixen i s'alimenten més de la bona voluntat dels equips i de les persones que els executen, des de la saviesa que sorgeix de l'experiència i de les bones pràctiques, que de consideracions teòriques o discursives.

Fer valdre aquestes experiències pràctiques, aquests sabers experiencials, és també un dels objectius de la nostra recerca. La varietat de tècniques que engloben les arts del circ permet desplegar múltiples projectes que s'adeqüin a les necessitats i objectius dels diferents centres escolars i queda molt camí per recórrer encara per poder desplegar tota la seva potencialitat.

És habitual relacionar les pràctiques circenses amb la millora de les capacitats motrius i habilitats físiques dels estudiants, però l'impacte d'aquestes activitats va més enllà potenciant el desenvolupament integral d'infants i joves en incidir i millorar, no només el benestar físic, sinó també l'emocional i el social.⁵

Als beneficis físics i al desenvolupament d'habilitats motores podem afegir altres aspectes igual d'importants com són el foment de la creativitat, que permet als alumnes donar significat a les seves experiències i al seu entorn, l'autosuperació i la millora en l'autoestima, la confiança cap a un mateix i envers els companys. Altres efectes beneficiosos són la millora en la capacitat per enfrontar reptes i adaptar-se a les situacions adverses, es treballen valors com la perseverança, la responsabilitat. És una pràctica no competitiva que fomenta en essència el treball en equip dins d'un entorn inclusiu i participatiu. Dins del circ la diferència és un mèrit i és un món, dins del món, on a priori tothom pot trobar el seu lloc i desenvolupar el seu potencial.

Podem distingir quatre nivells diferents sobre els quals actua:

5. <https://theconversation.com/les-nombreux-avantages-dapprendre-les-arts-du-cirque-a-lecole-165277>

2. Circ amb l'Escola

La mesura Circ amb l'Escola neix per impulsar les activitats de circ dins de l'àmbit educatiu, i tot i que les activitats de circ a les escoles ha anat creixent exponencialment en les darreres dècades, pensem que el seu impacte no es visibilitza prou, i moltes vegades és un gran desconegut més enllà de les portes del mateix centre i dels ulls de la comunitat educativa: l'alumnat, professorat i famílies implicades.

Els objectius principals d'aquesta mesura són quatre:

- ✓ Conèixer quina és la presència del circ dins de l'educació reglada
- ✓ Detectar quins són els agents claus que a la pràctica la fan possible: professorat, professionals i espais de circ.
- ✓ Recopilar, ampliar i posar a l'abast d'aquests col·lectius recursos pedagògics que facilitin aquestes activitats.
- ✓ Dissenyar activitats específiques, dins i fora de l'escola, per donar visibilitat a aquestes activitats més enllà dels centres educatius.

Aquest informe vol contribuir a donar resposta als dos primers punts i és el resultat de la recerca feta durant l'any 2024 per conèixer la presència del circ dins de la comunitat educativa de casa nostra, analitzant quines són les seves característiques i peculiaritats, i visibilitzant qui són els agents que hi intervenen. La informació recopilada en aquesta recerca ha de permetre elaborar posteriorment un projecte d'intervenció en aquest àmbit que s'adeqüi a les característiques pròpies dels diferents territoris i de les entitats participants.

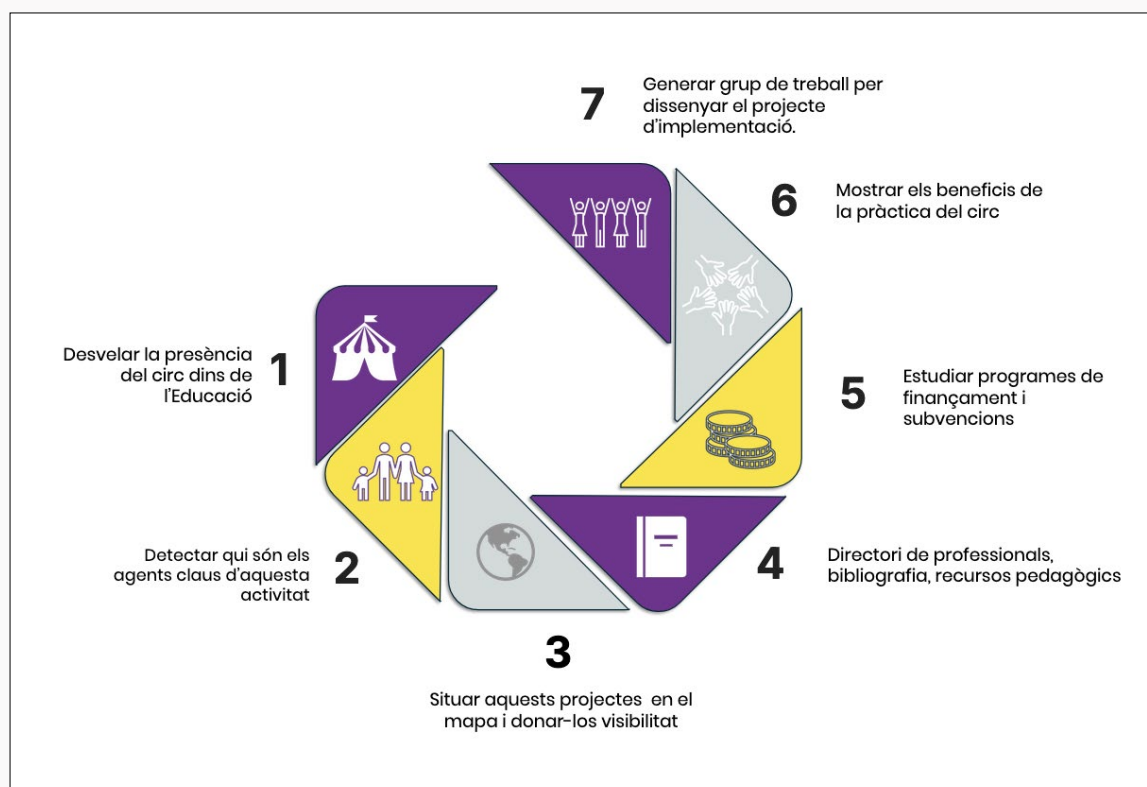
Durant aquest primer any de la mesura Circ amb l'Escola s'han dut a terme diferents accions amb la finalitat d'engegar un procés de canvi en aquest àmbit vers una millora, quantitativa i qualitativa, de les activitats de circ a les escoles.

Aquestes accions les hem agrupat en set grans grups que engloben les diferents tasques. Per obtenir resultats creiem que aquestes accions han de mantenir-se en el temps si volem realment radiografiar i diagnosticar la presència del circ als centres escolars. Només amb una observació més sostinguda en el temps es pot analitzar quin és el recorregut d'aquestes activitats i preveure també quins són els futurs possibles.

Una recerca tan acotada en el temps, com la nostra, mostra només una imatge fixa d'un instant concret i això en un sector tan dinàmic com és el del circ, té poca vigència. Tot i això, sempre pot ser el punt d'inici a partir del qual desitgem que s'iniciïn altres recerques sobre aquest àmbit tan poc estudiat a casa nostra. La intenció és que aquesta recerca sigui viva i puguem ampliar les dades en els propers anys.

Accions

Associació Tusikcirc

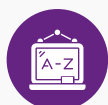

3. Metodologia

La metodologia emprada es fonamenta en l'enviament de dos formularis dissenyats específicament per obtenir dos tipus de dades. Els primers formularis han permès detectar quines són les activitats de circ en horari lectiu que tenen lloc en l'actualitat en els centres educatius del territori, on es produeixen, a quins cicles educatius es donen, amb quins recursos humans, materials i econòmics tenen lloc, quines són les valoracions generals que els centres fan d'aquestes activitats i quins són els principals inconvenients que detecten.

Els segons formularis, en canvi, han estat pensats per recopilar dades concretes sobre algunes d'aquestes activitats, les que per tipologia, magnitud i solidesa hem considerat idònies per estudiar amb més profunditat a partir d'entrevistes, ens hem interessat per conèixer d'on provenen, com es planifiquen, qui les impulsa, quina és la valoració que fan del seu impacte... a partir del recull vivencial de les experiències dels seus impulsors. Volem també esbrinar quins són i d'on provenen els seus sabers i coneixements i com els posen en pràctica.

En ambdós casos hem diferenciat tres àmbits d'anàlisi per recopilar aquesta informació:

Centres educatius

Distingim diverses tipologies de centres en funció de:

- La seva oferta educativa: infantil, primària, secundària, batxillerat i batxillerat artístic, cicles formatius.
- El territori al qual pertanyen
- La dimensió del centre
- Àmbit rural o urbà

Espais de circ

Anàlisi dels Espais de Circ fixant-nos en:

- L'oferta formativa que proposen.
- El territori en el qual es troben i la relació que hi estableixen.
- Les particularitats pròpies de cada espai segons els seus objectius i el model de gestió.

Formadors de circ

Podem classificar els formadors de circ basant-nos en:

- Si la seva activitat se centra només en la formació o també treballen com a artistes.
- La disciplina/disciplines que imparteixen.
- Quina és la seva formació prèvia, no només en l'àmbit del circ sinó en qualsevol àmbit.

Aquesta agrupació en àmbits ens permet reunir les dades i analitzar-les tenint en compte les possibles diferències pel que fa a percepcions, objectius i motivacions, que poden existir entre aquests col·lectius. Un dels objectius de la mesura és potenciar un diàleg obert que permeti una col·laboració eficaç en el futur, entre aquests agents, i per això, cal conèixer a priori quines són les diferències entre ells.

La dimensió de la recerca podria semblar excessivament ambiciosa si ens entestéssim a fer una anàlisi acurada i detallada de “totes” les activitats de circ que tenen lloc en els centres educatius de Catalunya, adoptant una perspectiva merament estadística. Sabem que un informe d'aquest tipus no és possible si no es disposa dels recursos humans, les eines i el finançament adequat, i som conscients que, en darrer terme, la recerca depèn totalment de la disponibilitat i bona voluntat dels destinataris dels nostres formularis.

Els anàlisis quantitatius parteixen de la premissa que els fenòmens complexes, i l'educació artística és un fenomen complexa per la seva diversitat, poden reduir-se a simples manifestacions susceptibles d'anàlisi numèric. Són molt útils per poder establir comparacions, però molt sovint no inclouen els casos especials. Un anàlisi d'aquestes característiques requereix xifres de dades elevades i períodes temporals d'estudi molt llargs per no generar interpretacions esbiaixades.

Per altra banda, creiem que en el nostre cas, aquest tipus d'informe tindria una vida molt curta, ens mostraria tan sols la foto fixa d'un moment concret, i en el temps que es triga a maquetar-lo, en un

sector tan dinàmic com és el circ, ja hauria variat. El que proposem és, el que hem anomenat una “recerca viva” que mira més enllà del moment actual per continuar alimentant-se amb la incorporació de noves dades i noves experiències.

En definitiva hem estructurat la recerca en dos parts, una primera fase en la que detectem, quantifiquem i situem en el mapa les activitats, i una segona part en la que partint de les respostes als qüestionaris rebudes, seleccionem i recopilem mitjançant entrevistes online o telefòniques, les característiques i peculiaritats d'algunes de les activitats detectades.

Per poder analitzar les dades obtingudes en les segones entrevistes i posar-les en relació amb la informació més quantitativa recopilada en els primers formularis hem optat per adoptar un enfocament triangular que ens permeti posar en diàleg les perspectives qualitatives, narratives i quantitatives (Bamford, 2009:52) i fer una interpretació menys restrictiva que tingui en compte no només aquells casos que compleixen uns determinats requisits sinó també aquells projectes menys freqüents, però que per les seves característiques són innovadors o presenten peculiaritats que hem considerat remarcables.

Aquest enfoc ens permet il·lustrar amb frases obtingudes en la segona part de la recerca, l'anàlisi més quantitatiu de la primera part i posar-los en relació.

Per analitzar la segona fase, fonamentalment qualitativa, hem optat per la creació de tres taules que ens permetin classificar la informació obtinguda: la primera ordena les diferents característiques de les d'activitats detectades, la segona permet visibilitzar quins són els beneficis i quin és l'impacte i posar-lo amb relació amb l'objectiu principal de l'activitat, i la tercera, mostra quins són els indicadors de qualitat que hem detectat en els diferents projectes.

Els indicadors de qualitat utilitzats parteixen dels indicadors que assenyala Anne Bamford en el seu estudi *El Factor ¡wuau!*. El papel de las artes en la Educación (Bamford, 2009:107). Tot i ser conscients de la diferència, pel que fa a la magnitud, entre l'estudi mencionat centrat en l'anàlisi de projectes nacionals d'educació artística, i la nostra recerca molt més petita de projectes específics del territori català, hem pensat que l'ús de la major part dels indicadors que proposa ens pot ajudar a definir quines són les mancances i quins els punts forts, sense ànim, en cap cas, d'usar-los per una funció valorativa i encara menys per qüestionar la qualitat del projectes estudiats.

Espai de Circ El Tingladu

4. Recerca

4.1. Primera part

Durant aquesta primera fase s'han enviat un total de 2816 formularis als Centres Educatius, 53 als Espais de Circ provinents del Catàleg de Centres de Formació en Circ actualitzat l'any 2022 i als 360 socis de l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya. També hem fet ús de les xarxes socials i del nostre coneixement del sector amb la voluntat d'arribar al màxim de professionals possibles.

Vam obtenir 97 respostes vàlides dels centres educatius, d'aquestes 69 feien activitats de circ en horari lectiu. Per completar el mapatge inicial, a aquesta informació cal afegir-hi la recopilada en un formulari posterior, més específic, enviat només als instituts que imparteixen Batxillerats Artístics i les activitats detectades en les respostes dels espais i els professionals de circ.

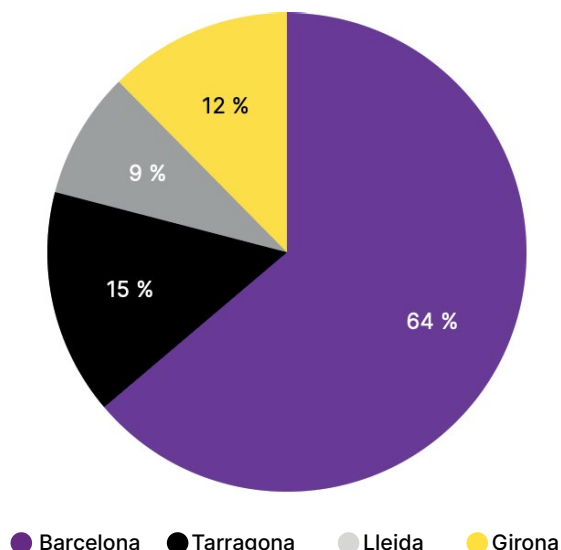

Aquest mapa el podeu consultar a l'espai web informatiu del projecte: www.circescola.org.

El nombre de respostes rebudes dels centres educatius representa un percentatge molt petit, aproximadament un 3%, del total de centres educatius existents a Catalunya. Tot i això, ens hem adonat que el 71% de les respostes rebudes ens diuen que fan activitats de circ en horari lectiu, i que del 29% restant que no en fan, un 79% manifesta el seu interès en fer-ne en un futur. Aquests percentatges tan elevats ens han portat a pensar que les respostes obtingudes es corresponen amb els centres que tenen un major interès per aquestes activitats.

En total hem detectat 105 activitats de circ distribuïdes de la següent manera al llarg del territori:

Activitats de circ detectades per províncies

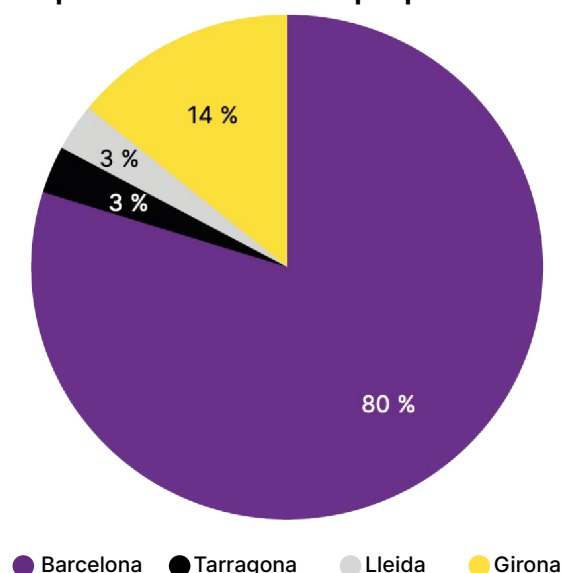
Si ho analitzem per comarques en primer lloc trobem el Barcelonès, seguit del Maresme i el Vallès Oriental. A Tarragona destaquen les comarques del Baix Camp i el Tarragonès. A terres gironines les activitats es concentren al Gironès i, en segon lloc, a la Garrotxa. A les comarques de Lleida hi hem detectat molt poques activitats de circ d'aquest tipus, sent el Segrià la comarca que més en presenta. Dels 53 espais de circ que vam contactar vam trobar que cinc centres havien cessat la seva activitat els darrers mesos. Hem rebut un total de 22 respostes als formularis, setze de les quals ens confirmen que fan activitats de circ d'aquest tipus. Aquests centres es troben repartits de la següent manera: 68% a Barcelona, 14% a Girona, i 9% a Tarragona i Lleida, un percentatges similars a la distribució per províncies de totes les activitats detectades.

D'aquests espais, més de la meitat existeixen des de fa més de quinze anys i tenen una llarga experiència en aquest

tipus d'activitats, l'altra meitat, en canvi, són de creació més recent amb una antiguitat que voreja els cinc o sis anys.

Els Espais de Circ són centres potencialment generadors de projectes en ser un espai de confluència de formadors i artistes i tenir un efecte dinamitzador en el territori on es troben. En funció del seu tarannà, els seus objectius i també el model de gestió que tenen, aquesta influència pot ser més o menys rellevant. Pel que fa als formadors i professionals de circ contactats hem obtingut 28 respostes, menys d'un 4% d'aquests professionals es dediquen únicament a la formació, la major part, un 60,71% combina l'activitat artística amb la tasca com a formadors, una pràctica habitual en aquest sector. Si ens fixem en aquestes respostes distribuïdes per províncies podem observar que el nombre de respostes de formadors en les províncies de Tarragona i Lleida representa un percentatge de només el 3%.

Respostes dels formadors per províncies

Les activitats de circ que proposen els Espais de Circ i els professionals a les escoles són molt diverses:

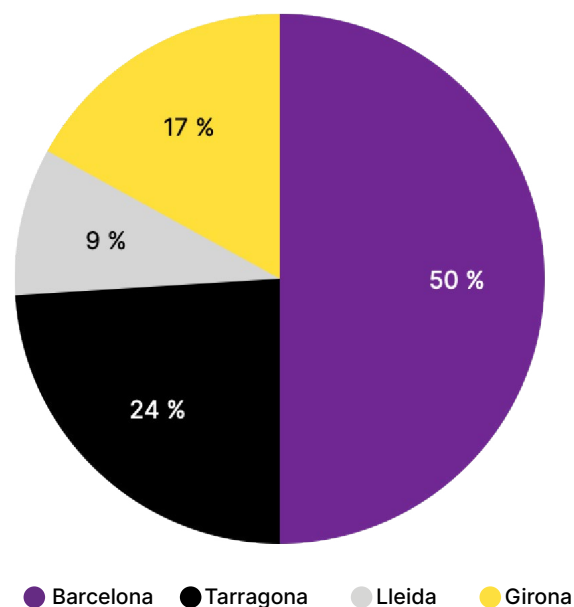
Activitat	%
Tallers de circ puntuals al centre educatiu	59%
Espectacle al centre educatiu	52%
Tallers d'acompanyament en processos creatius	17%
Tallers integrats dins d'una assignatura	31%
Formació al professorat	7%
Visita a les instal·lacions de circ	41%
Assistència a un espectacle en un espai d'exhibició	3%
Total de respostes	100%

Altres activitats	%
Tallers amb família	3%
Circomotricitat	3%
Visites guiades per a conèixer la història del circ	3%

Tot i que són activitats que pertanyen als tres àmbits: creació, formació, exhibició, veiem com la majoria s'inclouen dins de l'exhibició i la formació mentre que l'àmbit de la creació és el menys freqüent. També podem constatar que les activitats de formació del professorat només representa un 7%. Si en fixem, tenen un punt en comú gairebé totes aquestes activitats, i és que són activitats puntuals d'un sol dia. Podem concloure que les activitats que s'ofereixen des dels sector del circ són majoritàriament activitats puntuals en les que o bé van a l'escola o l'escola va als seus espais.

Si ens centrem ara en les respostes del centres educatius i en les 69 activitats de circ detectades en horari lectiu, i mirem com es distribueixen per províncies, trobem que els percentatges varien substancialment.

Centres educatius: activitats en horari lectiu per províncies

Les dades dels centres educatius ens mostren el mateix ordre en quan a major o menor activitats per províncies, Barcelona segueix sent la província on n'hi ha més i Lleida on hi ha menys, però ara, en segon lloc trobem Tarragona amb un 24% seguida de Girona amb un 17%. Aquest augment de les activitats en les províncies que no són Barcelona té la seva raó de ser. Els centres educatius, a part de les activitats puntuals que hem vist abans, fan també altres activitats de circ, que solen ser trimestrals i normalment dins de l'assignatura d'Educació Física. Aquestes activitats de circ poden fer referència només a aquesta matèria o estar integrades dins d'un projecte més ampli del centre que mobilitza a diversos cursos, i gairebé sempre són impartides pel mateix professorat del centre. Rarament hi participen professionals del circ, com ens comenten des de Banyoles en resposta a la pregunta de quines són les mancances que detecten:

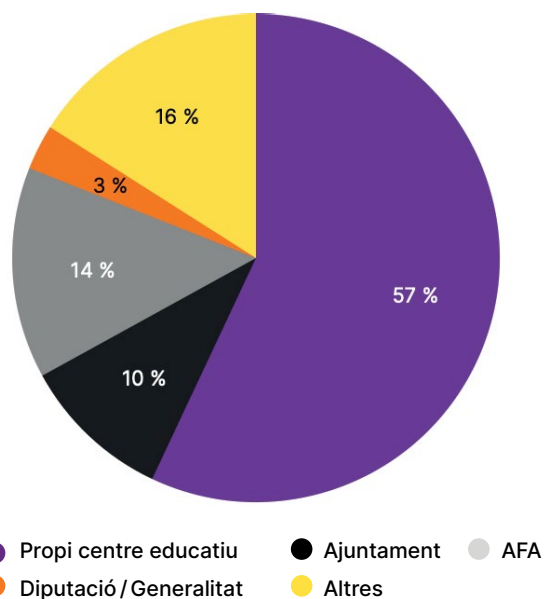
Manca de material i infraestructures adequades i les limitacions que tens com a professors per impartir aquestes activitats. Als instituts d'hores per coordinar en tenim zero i tot depèn de la bona voluntat, ganes i capacitat de dormir més o menys dels professors [...] Ens agradaria que podés venir gent del circ a impartir classes però això necessita d'un finançament que no tenim.⁷

Així, encara que en les respostes a aquests primers formularis el 67% dels centres educatius afirma que treballen amb professionals de circ, aquesta resposta fa referència únicament a les activitats puntuals que hem vist abans, sigui en format sortida per anar a veure

un espectacle, visitar un espai de circ o fer un taller, sigui perquè els artistes es desplacen fins a l'escola per fer alguna d'aquestes activitats.

Això s'evidencia també en les respostes que fan referència al finançament d'aquestes activitats.

Finançament

El finançament recau principalment en els recursos del mateix centre educatiu complementats amb les aportacions de l'AFA. El percentatge de finançament de les institucions és anecdòtic.

Els recursos del centres són els que permeten comprar material nou i l'AFA és la que ajuda a finançar les sortides escolars. Les activitats formatives de circ que es fan des d'assignatures les imparteix el mateix professorat i no genera una despesa addicional.

Un 87% dels centres educatius disposen de material de circ propi, principalment malabars, matalassos i material d'equilibris, tot i així aquest material sol

7. Institut Pla de l'Estany, Banyoles (Girona)

ser insuficient pel nombre d'alumnes i a més cal renovar-lo de tan en tan. Els centres grans solen tenir més recursos per destinar-los a la compra de material, els centres de dimensions més reduïdes, i encara més els d' àmbits rurals, tenen més dificultats a l'hora d'aconseguir-lo. Dotar-se de material i ampliar coneixements és una de les demandes que més hem observat: *el material és força car i, a mesura que es va fent malbé, costa de reposar.*⁸ Alguns centres opten per fabricar-se ells mateixos alguns dels materials de malabars.

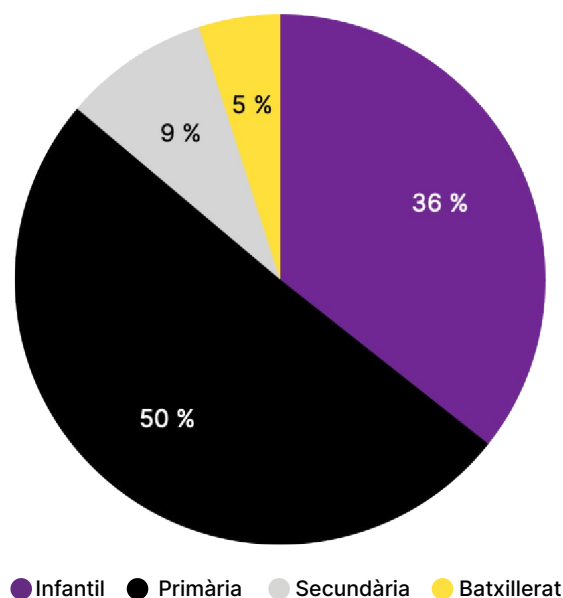
Les activitats de circ es donen majoritàriament en els cicles d'infantil i primària. A secundària, el percentatge és molt menor, però en canvi és on podem trobar activitats formatives més perllongades en el temps, vinculades a l'assignatura d'Educació Física, que poden contenir processos de creació que acaben amb una mostra final. Aquesta mostra pot ser només dins del grup classe, davant de la resta d'alumnat del cicle i les famílies o fins i tot en casos puntuals davant del públic en general.

En el cas del batxillerat el percentatge és tan sols d'un 5%. Dins dels batxillerats artístics d'arts escèniques no hem obtingut prou respostes per poder fer un anàlisi específic d'aquest cicle.

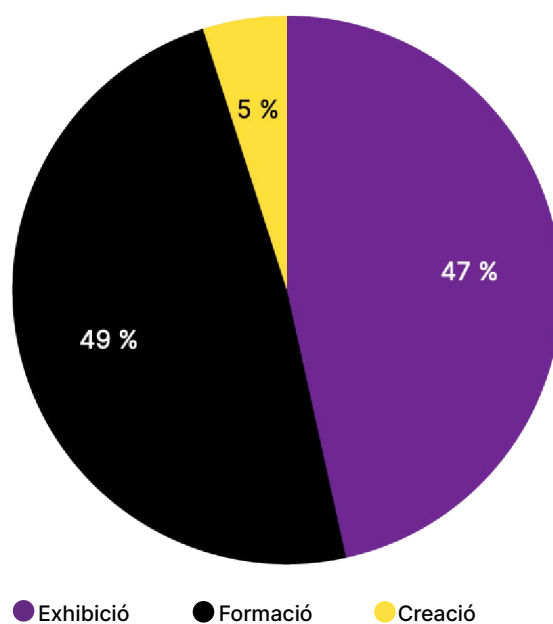
Si que hem trobat, en centres educatius grans, propostes que combinen cicles i àmbits, partint d'una formació trimestral des de l'assignatura d'Educació Física: *A 2on de Batxillerat fan una situació d'aprenentatge sobre circ durant el segon trimestre, una sortida a un espai de circ de Banyoles mateix a fer un taller de teles i finalitzen amb una*

*representació. També es fa circ com a optativa a 2on de l'ESO quadrimestral i fan una sortida a veure el Festival de circ Elefant d'or de Girona.*⁹

Cicles educatius destinataris de les activitats

Àmbit de les activitats de circ

8. Escola Parellada, Sant Boi de Llobregat (Barcelona)

9. Institut Pla de l'Estany, Banyoles (Girona)

Els centres no fan una única activitat sinó que sovint les combinen, principalment activitats dels àmbits de formació i exhibició. En molts casos, l'exhibició o els tallers puntuals d'un dia, complementen l'activitat feta a l'aula: la finalitat d'aquestes sortides és **observar artistes d'algunes disciplines que hem treballat i veure'n l'espectacularitat dels fruits del seu esforç**.¹⁰

Veiem que les activitats de creació segueixen sent excepcionals, tot i la importància que es dona als processos creatius en molts dels casos, la manca de temps per coordinar aquestes activitats i el volum de projectes que ja tenen en moltes escoles fa que sovint no es percebin com a viables els processos de creació: **Hi ha el problema d'encabir aquesta activitat dins d'un programa ja molt ple, i la història del pànic escènic també ens condiciona**.¹¹

Els projectes més ambiciosos, que es mostren fora de l'escola, fan una representació bianual per poder preservar la qualitat tan del procés creatiu com de l'espectacle final: **quan ets a dins de l'educació formal falten hores per tot, i arriba un moment que dius: nosaltres estem ficats en cinquanta mil projectes, que si Erasmus, projectes de solidaritat, com aprenentatge-servei, però també hem de fer classe... estem flicant tantes coses que potser hem d'afluixar una mica i les que fem fer-les més de qualitat**.¹²

La primera fase de la nostra recerca ha estat útil per localitzar i situar en el mapa els tres agents implicats en aquestes activitats: escoles, espais de circ i

professionals del circ, i ens ha permès també conceptualitzar els tres tipus d'activitats detectades.

Dins de l'àmbit de l'exhibició, englobem activitats com el visionat d'espectacles, dins o fora de l'escola, les visites a centres de creació de circ, a festivals i a museus relacionats amb temàtiques de circ, les xerrades amb artistes per conèixer de primera mà les seves experiències...

Inclouríem dins d'aquesta categoria totes aquelles activitats en què l'alumne esdevé un espectador.

Activitats de formació són totes aquelles en les quals es transmet coneixements i habilitats relacionats amb les tècniques de circ. Els objectius poden anar més enllà de la transmissió tècnica per se i cercar millores en l'àmbit cognitiu, emocional o relacional en l'alumne, però en qualsevol cas aquest esdevé ara un aprenent.

Parlarem de creació per referir-nos a aquelles activitats que requereixen la imaginació de l'alumne per arribar a bon port. Siguin espectacles de final de curs o mostres internes pel grup classe, el més rellevant no és la dimensió sinó el fet de crear quelcom nou i únic de manera individual o col·lectiva. Aquí l'alumne es converteix en creador i en conseqüència esdevé artista.

10. Escola Pia de Salt (Girona)

11. Institut La Garrotxa, Olot (Girona)

12. Institut Escola Salvador Vilarrasa, Besalú (Girona)

La informació recopilada en aquesta primera fase s'ha completat i ampliat amb les aportacions dels professionals de circ que van assistir a les quatre jornades **Espais de Diàleg: Circ, Territori i Educació**, que van tenir lloc durant el darrer trimestre de l'any 2024 amb l'objectiu de compartir amb el sector la nostra recerca, recollir les seves propostes i pensar plegades el futur que volem per aquestes activitats.

Podeu ampliar la informació sobre aquesta primera part de la recerca en els següents documents:

[Informe Preliminar Circ i Escola](#)

[Annex 1: Taules i gràfiques](#)

[Annex 2: Relatoria Espais de Diàleg](#)

Tots aquests documents els trobareu també al web: www.circescola.org

Associació Tusikcirc

4.2. Segona part

4.2.1. PROFESSIONALS I ESPAIS DE CIRC

Tot i que les activitats analitzades són les mateixes, activitats de circ en horari lectiu, hem volgut diferenciar-les per facilitar també la seva comparació posterior, perquè creiem que els objectius, la manera en què es planifiquen i les percepcions sobre els valors que generen, varien en funció de la relació que tens amb el circ. Pels professionals del circ, aquest art, és el nucli central de la seva feina, sigui en el vessant artístic o en el formatiu, pels docents dels centres educatius, en canvi, és una eina més per desenvolupar la seva tasca educativa.

Hem optat per fer dos buidatges diferenciats, un per recopilar les dades que provenen de les entrevistes fetes als professionals i espais de circ, i un altre pels centres educatius. Hem dissenyat un formulari adaptat a cadascun dels tres àmbits: Professionals, Espais de Circ i Centres Educatius, però amb una estructura comuna per facilitar les comparacions.

Aquest formulari, en format entrevista, està dividit en grans blocs:

- Inicis /Trajectòria professional
- Descripció de l'activitat
- Proposta pedagògica
- Com s'aborda la temàtica de circ
- Espais i Materials
- Finançament
- Impacte a l'escola i a la comunitat
- Interès a participar en l'etapa d'implementació del PIC

En una primera selecció vam triar 16 professionals de circ per fer l'entrevista en línia. Finalment, es van poder materialitzar només 10 entrevistes, sis a professionals amb residència a Barcelona, tres residents a Girona i un ubicat a la província de Lleida.

En aquest punt afegim a les dades obtingudes en aquestes converses les que hem extret de les respostes als segons formularis i incorporant també les respostes dels Espais de Circ.

Tot i que especifiquem el lloc on es troben aquests formadors i espais de circ, no valorarem la distribució d'aquestes activitats al llarg del territori perquè encara que presenta una certa coherència amb les dades obtingudes en la primera part, el limitat nombre d'entrevistes i el fet de dependre totalment de la disponibilitat dels entrevistats, ens porta a pensar que les dades que obtindríem no serien representatives.

Els projectes i professionals detectats i els seus objectius primordials són els següents:

El Gat Penjat, Caldes de Montbui: Ofereix un espai per desenvolupar les habilitats motrius i artístiques promovent la creativitat i el treball en equip per a infants a partir de 3 anys fins a persones adultes. Treballen a través dels malabars el desenvolupament de la coordinació i la concentració, i a través dels aeris control

corporal, seguretat, força, flexibilitat i tècniques d'equilibri.

Encirca't/CIPAC, Centre d'Investigació pedagògica de les Arts del Circ, Llinars del Vallès: Compromès amb la formació i la pedagogia de circ, fan formació pedagògica pel professorat de primària i secundària, formació en pedagogia del circ per formadors/es i temes transversals (perspectiva de gènere, cures del cos, diversitat funcional, etc...)

Espai Sirocus, Cardedeu: Assignatures optatives de circ als instituts i Circ en Anglès a les escoles. Utilitzen tècniques aèries (trapezi, teles), acrobàcia, equilibris, malabars, i tècniques de creació.

La Circoteca, Valls: Ofereixen diferents tipus d'activitats als centres educatius. Distingeixen entre les que són al seu espai (L'escola va al Circ) i les que es fan als centres educatius (El Circ va a l'Escola). Partint del circ com a eix temàtic, treballen un gran ventall de coneixements, habilitats i actituds que constitueixen els continguts propis de cada etapa d'aprenentatge de les arts del circ.

Associació Ntlades, Sort: Apropa el món del circ i les arts escèniques al Pallars Sobirà i Jussà, principalment fan aeris i expressió corporal per a infants i joves.

Associació Tusikcirc, Palau-Solità i Plegamans: El circ com a eina educativa facilitadora de la comprensió de matèries escolars concretes relacionades amb les ciències, l'educació física i l'orientació laboral. També treball de motricitat específic per a infants d'un i dos anys a l'escola bressol.

Marcel Aguilar Nolis, els Masos de Pals: Realitza projectes en col.laboració amb diversos centres educatius, organitzant espectacles on s'hi barregen les disciplines de l'acrosport, l'expressió corporal i algunes tècniques de circ. Són projectes vius, que poden anar variant lleugerament el format al llarg dels anys però mantenint sempre com a eix els valors de l'esforç i la consciència grupal.

Mónica Alsina i Gil, Cànoves: Formació de circ per al desenvolupament personal i la creativitat amb un enfocament en valors com la tolerància i el civisme. L'avaluació es fa a través de mostres per als familiars.

Boris Caetano Ribas, Santa Maria de Palautordera: Espectacles de circ com a eina educativa enfocats a crear públic participatiu.

Marcela Caraballo, Gualba: Ofereix un espai per jugar i transformar-se en artistes de circ, enfocat en la creativitat i la superació personal. Els infants fan acrobàcies, acrobàcies aèries, malabars i equilibris jugant amb personatges i el seu món intern.

Helena Colinas Castellà, Pontós: L'objectiu és integrar el circ en el currículum escolar amb la incorporació de disciplines com les tècniques aèries i els malabars. Presenta el circ com un món per a descobrir.

Anna Esmel Jou, Sant Sadurní d'Anoia: Combina circ i dansa per proporcionar un espai creatiu. L'objectiu és promoure la salut mental i física, fomentant la participació i l'expressió personal.

Toni Gutiérrez, Barcelona: Projecte educatiu de Liceu Aprèn amb activitats

centrades en un procés creatiu basat en laboratori d'eines per crear peces escèniques. Amb la temàtica d'allò que els preocupa i allò que els inquieta (laberints i somnis). El projecte es treballa transversalment amb altres assignatures.

Pasquale Marino, Mataró: Formació de clown com eina educativa, enfocat a la creació grupal i la cohesió, promou la comunicació i la creativitat.

Maria López Ulldemolins, Canovelles: Circ fòrum per fomentar la reflexió social a través d'activitats artístiques cercant comunicació, empatia i cohesió grupal i amb una avaluació col·laborativa.

Rufi Rodríguez, Breda: projecte de creació d'espectacles de circ al llarg del curs, amb un enfocament en l'aprenentatge pràctic i la participació activa dels alumnes, en un context de grup col·laboratiu.

Pere Toro Chinchilla, Castellserà: tallers de circ a escoles i cases de colònies, centrats en malabars i equilibris. Els objectius inclouen la superació personal i la cultura de l'esforç.

Podem observar que les propostes són diferents, no només pel que fa a les disciplines que proposen: malabars, aeris, acroesport, pallaso... sinó també pels objectius que persegueixen. Tenen en comú que són projectes oberts que es van construint i modificant any rere any i que cerquen adaptar-se a les diferents situacions i edats dels alumnes que pot variar des de cicle infantil fins a cursos de formació de formadors per a adults.

Sobre la metodologia emprada en aquestes activitats, en conjunt podem

dir que són dinàmiques i pràctiques, basades en l'aprenentatge experiencial i progressiu, respectant els temps de cada alumne i fomentant una educació viva, no competitiva i activa.

La major part d'aquestes activitats les inclouríem dins del concepte d'Educació en les Arts del Circ, definit com l'aprenentatge sistemàtic i prolongat en el temps d'habilitats i de formes de pensar i presentar el circ i que genera uns determinats efectes com la millora de l'actitud davant de l'aprenentatge, un coneixement més gran de la identitat cultural i una sensació de satisfacció personal i benestar (Bamford, 2009:82). La diferència amb la major part d'activitats detectades en la primera fase de la recerca és que aquestes no són puntuals sinó que presenten una major duració que permet un aprenentatge d'habilitats més consolidat i la possibilitat d'avaluar-les.

D'altres, vinculades a matèries escolars específiques, les poden encabir dins del concepte d'Educació a través de les Arts del Circ, ja que utilitza recursos pedagògics creatius i artístics per impartir aquestes matèries i millorar-ne els resultats. Aquestes activitats redueixen la desafecció escolar i incentiven la transferència cognitiva positiva, uns efectes que només es produeixen si es tracta d'una educació artística de qualitat (Bamford, 2009:82) i requereixen un major treball col·laboratiu amb l'equip docent dels centres. Aquesta col·laboració és a vegades activa i positiva, especialment en els cicles d'Educació Infantil, on s'ha detectat una major implicació de l'equip docent de les escoles en aquestes activitats, altres cops, tot i que la relació pot ser bona i es valora la tasca de l'artista/formador, aquesta es limita al professor

d'Educació Física sense transcendir més enllà.

La col·laboració activa entre artistes, docents i comunitat local és un dels requisits imprescindibles per poder desenvolupar una educació artística de qualitat. Caldria dissenyar estratègies per potenciar aquesta col·laboració fent més permeables els centres educatius a les iniciatives artístiques i culturals del seu entorn local.

Podem trobar molts més punts en comú si analitzem aquestes activitats a partir dels seus objectius i beneficis, tot i ser propostes diferents quant a disciplines i tarannà, tenen en comú que cerquen la participació, la potenciació del treball grupal i la cohesió, i que estan enfocades a un treball expressiu i creatiu que vol incidir en el creixement personal i proporcionar un canal d'expressió, a través de l'art, dels propis sentiments.

Entre les dificultats que es troben aquestes propostes pel seu funcionament hem recollit les següents:

1. Finançament

Moltes d'aquestes activitats depenen de subvencions i això afecta la seva continuïtat i dificulta una planificació a llarg termini. Aquesta inestabilitat pot incidir en la motivació dels formadors i en la qualitat de les activitats.

2. Manca de flexibilitat horària

els centres educatius tenen uns horaris determinats que difícilment admeten alteracions, això complica la coordinació la programació d'activitats.

3. Espais i materials inadequats

les característiques d'aquestes activitats

fan que no sempre les escoles disposin d'espais adequats ni de material suficient per poder fer-les en bones condicions de seguretat i això limita el tipus de disciplines que es poden fer i condiona també la qualitat de les activitats.

4. Dificultat a l'hora de tramitar permisos i homologar instal·lacions

Algunes disciplines, especialment les aèries, requereixen instal·lacions específiques que cal verificar/homologar per garantir la seguretat dels alumnes. La burocràcia i els costos associats a aquests permisos poden representar també un obstacle.

5. Canvis en les prioritats educatives dels centres

Aquestes activitats depenen en última instància de l'interès del centre, els canvis en les orientacions i les prioritats poden afectar-ne la continuïtat perquè no són considerades essencials.

Les fonts de finançament d'aquestes activitats són variades i depenen del context socioeconòmic, del tipus de centre i també de la seva situació. Els finançaments més freqüents són:

- Quotes familiars

Quota mensual aportada per les famílies a través de l'Associació de Famílies d'Alumnes (AFA) o directament a l'institut o escola.

- Contractes amb institucions educatives

Contractes per serveis externs per a la realització de tallers i activitats educatives dels centres escolars

- Subvencions públiques

Finançades a través de subvencions

de la Generalitat, de la Unió Europea o d'ajuntaments locals. Aquestes subvencions poden ser generals o nominatives i es destinen a diverses iniciatives educatives i culturals.

- Finançament municipal

En certs casos, els ajuntaments financen activitats mitjançant la contractació directa de serveis o proporcionant recursos materials i/o espais per fer les activitats.

- Quotes dels socis

Algunes entitats es financen mitjançant les quotes que abonen els seus socis.

- Autofinançament

En alguns casos les activitats són finançades pels mateixos organitzadors per cobrir els costos inicials mentre no arriben els ingressos previstos o les subvencions.

- Departament d'esports

En alguns casos les activitats de circ es vinculen a activitats esportives i el departament d'esports de l'ajuntament pot proporcionar finançament per a la seva realització.

consultar aquí: [enllaç web.](#)

Caldria trobar noves línies de finançament específiques per aquestes activitats per poder consolidar-les. La manca d'estabilitat econòmica incideix negativament en el desenvolupament d'aquests projectes impedit el seu creixement en dimensió i qualitat.

Entre els projectes estudiats existeixen diferències com hem vist, però coincideixen en el fet que són processos formatius i de sensibilització per potenciar el creixement de les persones en les tres vessants: com a artista, com a creador o com a públic.

Hem elaborat un llistat amb els programes i subvencions detectades que podeu

Aquí hem reunit els valors que professionals i espais de circ ens han dit que transmeten aquestes activitats:

RESPECTE	COHESIÓ	SOLIDARITAT	COMPANYONIA
COOPERACIÓ	EQUITAT	INCLUSIÓ	INNOVACIÓ
CREATIVITAT	SUPERACIÓ	CONSTÀNCIA	PARTICIPACIÓ

4.2.2. CENTRES EDUCATIUS

En el cas dels centres educatius vam contactar inicialment amb trenta-cinc centres que complien els requisits, de tipus d'activitat i regularitat, i els vam proposar participar en aquestes entrevistes més específiques. L'objectiu era indagar quines eren les seves pràctiques i maneres de fer i recopilar les seves experiències personals.

S'ha obtingut un total de quinze respostes a aquests nous formularis, de les quals tres han estat descartades perquè no aportaven prou informació. De les dotze restants hem escollit els projectes que pel seu abast eren més ambiciosos per fer una entrevista en línia i poder conversar sobre la seva proposta pedagògica i aquells punts que hem considerat més rellevants. Els centres que presentaven propostes valuoses, però menys complexes, com sortides a veure espectacles de circ, hem contactat amb ells telefònicament, per completar la informació extreta dels formularis.

Les preguntes que han guiat l'anàlisi són les següents:

- 1.** Conèixer quins són els orígens de l'activitat de circ.
- 2.** A quina tipologia pertany l'activitat.
- 3.** Qui és el responsable/es del desenvolupament curricular i de la implementació del programa.
- 4.** Quins són els objectius que es persegueixen.
- 5.** Quin és l'impacte: diferenciant entre els beneficis directes que provenen dels mateixos objectius de l'activitat i els indirectes que són aquells que es produeixen sense que estiguin contemplats en l'objectiu principal.
- 6.** D'on surt el finançament.
- 7.** Hi ha una avaluació posterior de l'activitat? Com es produeix?
- 8.** Posar en relació les activitats analitzades amb els indicadors de qualitat de projectes artístics que desenvolupa Bamford, adaptant-los a la dimensió de la nostra recerca.

Els punts dos, cinc i vuit són els que per la seva complexitat hem cregut necessari analitzar a partir de taules per tal d'agrupar de manera pragmàtica tota aquesta diversitat i poder establir comparacions.

Aspectes físics-geogràfics

Els centres analitzats presenten característiques diverses, tant pel que fa a tipus de centre com per la seva localització. Per províncies, cinc es troben en comarques barcelonines, no en tenim cap a Barcelona ciutat, ni a cap de les capitals de província, cinc pertanyen a terres gironines i tres a la província de Tarragona. No hem obtingut resposta dels centres educatius de la província de Lleida.

Pensem que la distribució per províncies no és rellevant ni representativa, ja que en aquesta segona part de la nostra recerca els resultats han estat determinats per la disponibilitat i amabilitat de les escoles a facilitar-nos la informació i accedir a participar en l'entrevista.

Sí que hem analitzat les dimensions dels municipis on es troben localitzats aquests centres, per comprovar que representen un ventall prou divers quant a grandària, les dades recollides engloben municipis petits, com Prades, amb només 671 habitants, fins al més poblat que és Sabadell amb 221.564 habitants. Pel que fa a la mida dels centres, gairebé la meitat són centres petits/mitjans, de cicles d'educació infantil i primària, la resta són centres educatius més grans que inclouen també secundària i en un cas batxillerat i cicles formatius.

Origen de les activitats

Comparativament, hem obtingut moltes més respostes de la província de Girona i concretament de la localitat de Salt, caldria pensar que en aquest municipi existeix un major interès per les activitats de circ. Una explicació possible és l'existència de la Guixera, un Espai de Circ molt dinàmic, la proximitat amb el Festival l'Elefant d'or de Girona, i el fet que històricament aquesta província ha estat pionera en la implementació de projectes de circ dins de l'educació reglada. L'origen el trobem a l'Institut Narcís Monturiol, de Figueres, on de la mà d'en Josep Invernó es va iniciar un projecte de circ ja fa més de trenta anys, que ha esdevingut un referent per aquest tipus d'activitats. Durant catorze anys aquest centre va acollir un projecte de circ que s'engegava en l'assignatura d'Educació Física per anar creixent, implicant a tot el centre educatiu, i culminant amb un espectacle obert al públic local. Aquesta activitat, que actualment continua a l'Institut Escola Salvador Vilarrasa de Besalú, està pensada no només per fer entrar el circ dins de l'escola, sinó per interactuar, a partir del treball cooperatiu, amb tot l'entorn local. La repercussió social que aquest projecte ha tingut a Girona, i per tant també en els seus centres educatius, pot ser la causa de l'interès més gran per aquestes activitats.

El que va començar fa trenta-dos anys ara dona els seus fruits: "En aquella època érem uns bitxos rars perquè fèiem circ en educació física, i ara, potser tothom no fa circ, però l'essència del circ, del treball cooperatiu, l'esforç i la constància que requereixen les tècniques, això s'ha transmès a l'educació física i a altres àmbits."¹³

13. Josep Invernó, director i professor d'Educació Física, Institut Escola Salvador Vilarrasa, Besalú (Girona)

Sobre l'antiguitat de les activitats detectades, un terç es fan des de fa set o més anys, la resta tenen una trajectòria al voltant dels quatre anys. Més de la meitat dels centres entrevistats expliciten que són projectes oberts, que es modifiquen cada any a partir de l'experiència acumulada, cercant adaptar-se al moment, a les necessitats dels alumnes i al projecte del centre.

La majoria de les escoles no tenen vincles estrets amb professionals o espais de circ. Com ja hem vist, són els mestres d'educació física els que imparteixen aquestes matèries, i ho fan gràcies als coneixements adquirits durant la carrera o de les seves experiències personals. Un dels punts febles que ells detecten és precisament la manca de coneixements

per impartir bé aquestes matèries i fer-les evolucionar. La idea d'incloure un artista de circ en aquestes activitats és ben rebuda perquè tindria una doble funció: formar al docent, i donar suport a unes activitats que suposen pel professorat un volum addicional de feina:

"Fantàstic, jo estic sempre obert que vingui gent de fora amb noves mirades... a mi si em diuen jo et poso una persona aquí que et donarà tallers i idees... m'ho agafo ràpidament... També existeix el problema de muntatge i desmuntatge dels materials i són moltes estones que hi destines [...]poder tenir una segona persona és que guanyes en qualitat de vida. Darrere d'aquests tipus de projectes sempre hi ha gent donant-ho tot".¹⁴

Escola de Circ Encirca't, Associació Cultural Esplai de Circ

14. Xevi Carreras, professor d'Educació Física, Escola Pia de Salt (Girona)

Tipus de projectes i descripció

Dels dotze centres seleccionats, vuit combinen activitats que inclouríem dins de l'educació en les Arts del Circ, principalment són sortides a veure espectacles o a Festivals, amb activitats d'Educació a través del Circ en què incorporen disciplines de circ dins de l'assignatura d'Educació Física. Aquesta combinació és la millor opció segons Bamford, els conceptes d'Educació en les Arts i Educació a través de les Arts són diferents, però interdependents, per això no resulta convenient optar per l'un o l'altre si es vol obtenir tots els seus beneficis en l'educació dels alumnes (Bamford, 2009:83).

Analitzem també aquestes activitats a partir de les següents característiques:

1. Durada

Parlarem d'activitats efímeres quan són activitats que no tenen perquè repetir-se, puntuals si són de curta duració, però tenen continuïtat en el temps, i les activitats trimestrals, anuals o bianuals quan són programades i planificades de manera recurrent.

2. Espai

Troblem activitats externes o internes en funció de si tenen lloc dins del mateix centre educatiu o requereixen un desplaçament de l'alumnat.

3. Àmbit

exhibició, formació i creació.

4. Cicle al qual van dirigides

Per veure si les característiques de l'alumnat i les especificitats dels diferents cicles educatius incideixen en els objectius i en conseqüència en els tipus d'activitats de circ que es proposen.

5. L'abast de l'activitat

Si aquesta activitat incideix només en el grup classe, a tot un curs, a tot el centre educatiu o fins i tot pot implicar a tota la comunitat educativa i al seu entorn proper.

6. Tipus de finançament de l'activitat

Volem remarcar que aquestes categories no són necessàriament excloents sinó que en molts casos són complementàries, ja que dins d'un mateix projecte podem trobar activitats que pertanyen a diferents àmbits i característiques, en funció sempre dels objectius i de la dimensió del projecte.

Per poder recollir les característiques esmentades hem dissenyat la següent taula, que ens ha servit per analitzar cadascuna de les activitats estudiades.

Aquí, a tall de resum, l'hem emplenada amb el nombre d'activitats que hem detectat que presenten cadascuna d'aquestes característiques.

Tipologia de les activitats

Nom del projecte: Global activitats

Educació en les Arts del Circ			Educació a través del Circ			
9			11			
Espai						
Externes			Internes			
8			11			
Durada						
Efímeres	Puntuals	Trimestrals		Anuals	Bianuals	
	3	7		9	2	
Àmbit						
Exhibició		Formació		Creació		
7		9		8		
Cicle al que es dirigeixen						
Infantil		Primària		Secundària	Batxillerat i altres	
3		6		5	1	
Relació amb el currículum escolar						
Cap	Sortides escolars	Festes escolars	Educació en les arts	Educació física	Altres assignatures	Projecte transversal
	7		1	10	1	5
Abast de l'activitat						
Classe	Curs		Cicle	Centre educatiu	Entorn local	
	3		8	4	3	
Finançament						
Recursos del centre	Ajuts municipals	Ajuts Generalitat		Ajuts Diputació	AFA	Altres
10		2			6	1

En relació amb el tipus d'activitat: exhibició, formació i creació, trobem que en molts casos combinen activitats dels tres àmbits. Més de la meitat realitzen sortides escolars, i dels centres contactats tres només fan aquest tipus d'activitats aprofitant esdeveniments de circ propers, el Festival l'Elefant d'or de Girona, el Festival Trapezi, o professionals pròxims com el Circ Cric. En aquests casos l'objectiu principal pot ser promoure l'accés universal a la cultura: "obrir les portes de la cultura a tots els alumnes"¹⁵ i tot i ser una activitat puntual, valoren molt positivament l'impacte que té sobre l'alumnat: "Molt positiva. Coneixement, cultura. Per molts d'ells és la primera vegada que assisteixen a un espectacle. Tenim alumnes que si no hi van amb l'escola, no aniran mai a teatre ni a circ."¹⁶ O en altres casos la proximitat amb el Festival Trapezi és l'excusa perfecte per treballar durant aquella setmana sobre el circ i assistir a espectacles, l'objectiu: "Desenvolupar l'esperit crític i el coneixement del món de les arts escèniques."¹⁷

Dels nou centres que fan formació, quatre complementen l'acció formativa amb una sortida a veure un espectacle. Valoren molt l'efecte motivador que té sobre els alumnes, l'objectiu és "observar artistes d'algunes disciplines que hem treballat i veure'n l'espectacularitat dels fruits del seu esforç."¹⁸

La formació és el nucli central en la majoria d'activitats perquè és el lligam que facilita la incorporació de les disciplines de circ dins del currículum escolar.

Les disciplines del circ permeten treballar de manera lúdica les competències específiques de l'àrea d'Educació Física, tant en el cicle de primària com en el de secundària, potenciant el desenvolupament motriu de l'alumne i el progressiu control corporal, des d'una activitat no competitiva que transmet valors com la perseverança o el treball en equip, i al mateix temps, és un llenguatge que permet comunicar-se amb els altres i expressar els propis sentiments.

Hem trobat propostes formatives destinades tant als cicles de primària com de secundària, relacionades amb aquesta assignatura, i amb una duració majoritàriament trimestral. Només en quatre dels centres consultats ens han parlat d'un projecte transversal, i en aquest cas, en major o menor grau, aquest acaba implicant a tot el cicle educatiu.

El format en què es presenten és divers, en alguns casos són unitats didàctiques que treballen habilitats motrius concretes a partir de diferents disciplines de circ, majoritàriament malabars i equilibris, que són els materials més assequibles als centres i les disciplines que requereixen menys infraestructura. Tenen una duració trimestral i consten d'un procés de creació que acaba en una mostra, normalment interna. Altres, en canvi, ho fan a partir d'una unitat didàctica que s'inicia en l'educació infantil i es manté durant tot el cicle de primària, treballant diferents continguts i disciplines en cada curs. També hem trobat centres que introdueixen el circ a partir d'una situació d'aprenentatge amb l'objectiu de

15. Mariona Casals, directora Col·legi Pompeu Fabra, Salt (Girona)

16. Ibídem

17. Mireia Aguado, directora, Escola Eduard Toda i Guell, Reus (Tarragona)

18. Xevi Carreras, professor d'Educació Física, Escola Pia de Salt (Girona)

“l’aprenentatge d’habilitats circenses a partir del material que es disposa i coneixements sobre el món del circ,”¹⁹ o un itinerari d’aprenentatge sobre el circ i les emocions “on intentem que els nens i nenes utilitzin tot això que han après en aquest projecte tan llarg i ho vinculin amb les emocions i l’etapa madurativa que viuen. Intentem buscar per on i com les habilitats de circ els poden ajudar a gestionar aquestes emocions.”²⁰

Els projectes que incorporen un procés de creació valoren i avaluen la capacitat de l’alumne per encadenar moviments i construir, normalment en grup, una peça que sigui coherent pel que fa a tempos, música i coreografia, que es mostrarà davant del grup classe, a vegades davant de les famílies o la resta d’alumnat del centre o, els més motivats, animant-se a fer un espectacle obert al públic local. La magnitud de la mostra final ve condicionada per la capacitat dels centres de gestionar aquests esdeveniments i la seva major implicació en el projecte. Aquest procés de creació és més o menys intens segons les expectatives de la mostra final, però en tots els casos són processos participatius en què els alumnes decideixen sobre tema, música, posada en escena, i el paper del mestre és el d’acompanyament.

Darrere d’aquestes activitats sempre trobem un docent motivat que planifica, impulsa i executa aquestes activitats, les complicitats que hagi estat capaç de teixir amb la resta de docents i amb l’equip directiu marcaran la grandària del projecte i el seu abast. Quan aquesta

activitat només està coordinada des de l’àrea d’Educació física les mostres queden normalment reduïdes a la presentació a l’aula.

Hem detectat que els projectes més joves tenen més expectatives de creixement i estan oberts a ampliar les activitats, per contra, els projectes que tenen una vida de set anys o més opten per mantenir o fins i tot reduir-la prioritzant la qualitat per sobre de la magnitud. “Penso que el problema és el temps perquè hi ha moltes opcions de projectes, però el que ens interessa en aquest moment és que siguin de qualitat més que la quantitat, poder fer l’acompanyament de l’alumne i gaudir del procés, diem que és com una casa, ara l’estructura ja la tenim i el que ens fa falta és la decoració que s’ha de fer de manera acurada.”²¹

Es valora més el procés creatiu, com a recorregut d’aprenentatge, que la foto de la mostra final: “Ens agradaria poder fer una mostra externa, seria molt interessant si poguéssim fer-ho més gran, estaríem encantats, davant de les famílies o fins i tot al carrer i que s’anés parant la gent. El dilema que ens vam trobar era si bolcar-nos a fer el projecte més gran o centrar-nos en els nens i continuar com fins ara. L’escola té uns recursos limitats [...] l’escola té molt bona voluntat, però... també hi ha altres projectes, i al final has de decidir si prioritges que això sigui molt gran, molt vistós etc... o que tingui una qualitat educativa.”²²

19. Ariadna Bassols, cap d’Educació Física, Institut Pla de l’Estany, Banyoles (Girona).

20. Xevi Carreras, professor d’Educació Física, Escola Pia de Salt (Girona).

21. Jordi Sánchez, director i professor d’Educació Física, Escola Salipota, Súria (Barcelona)

22. Xevi Carreras, Escola Pia de Salt (Girona)

Són activitats molt valorades i molt gratificants per l'impacte que tenen sobre l'alumnat i alhora exigeixen un sobreesforç per part dels docents que pensem que no és prou reconegut ni valorat.

No hem trobat diferències significatives entre els cicles de primària i secundària en la manera en què incorporen els continguts de circ dins de l'assignatura d'Educació física, a part de l'adequació dels aprenentatges a les diferents edats, però si que hem vist que en el cicle de primària és més fàcil establir vincles amb altres assignatures que no pas a secundària.

El tipus d'espai i el material que disposa el centre són punts fonamentals que condicionen el tipus d'activitats que es poden programar. Només dos dels centres han manifestat tenir contacte amb el centre de recursos pedagògics de la seva zona per obtenir els materials per fer les activitats de circ. Ens ha sobtat la poca relació que tenen amb els CRP i el desconeixement sobre els recursos de què disposen. Els recursos pedagògics que utilitzen o són de creació pròpia o els troben a internet.

El finançament que necessiten és per cobrir les despeses de material i les sortides programades. Hem trobat centres que manifesten no tenir problemes en aquest sentit i d'altres que ens diuen que aquesta és la principal dificultat per poder fer aquestes activitats. Els centres grans disposen de més recursos per la compra de materials que els més petits, però no disposen de finançament per poder contractar un professional extern. Les sortides solen ser finançades des de

l'AFA i en aquest cas, un dels problemes més generalitzats, que ens han manifestat molts centres i especialment els de les comarques de Girona, és el sobrecost que suposa el transport a l'hora de programar aquestes sortides.

Objectius impacte i beneficis

Els beneficis més anomenats pels docents són els que tenen relació amb el desenvolupament físic i motriu i amb el treball en equip i cooperatiu. Els vincles cooperatius és potser el benefici més ben valorat, que es relaciona amb una manera de fer que va més enllà de l'aula i participa en la creació d'una societat més solidària i cooperativa (Invernó, 2004:82). El circ pot tindre també altres objectius, com donar sentit a una activitat física: "Trobar un perquè a les activitats que fem des de l'educació física."²³

És una activitat motivadora, que permet valorar l'esforç com a part de l'aprenentatge, desenvolupa la capacitat dels alumnes d'enfrontar reptes i l'autosuperació: "Per mi el valor més important, és un valor que s'està perdent molt i és el tema de l'esforç, la superació... com a necessitat per l'aprenentatge [...] La companyonia, les ajudes... Jo sempre explico que no hi ha circ sense ajudes, ser servicial, sacrificar una estona meva perquè pugui treballar un altre."²⁴

Existeix tot un treball en valors associat a aquestes pràctiques. Aquests són els valors més mencionats pels docents: Els projectes que incorporen un treball de creació i una mostra final valoren principalment els vincles que genera

23. Jordi Sánchez, director i professor d'Educació Física, Escola Salipota, Súria (Barcelona)

24. Xevi Carreras, Escola Pia de Salt (Girona)

entre l'alumnat i l'aprenentatge col·lectiu que representa: "Ajuda a establir relacions entre el grup, es troben amb els entrebancs de coordinar-se, i això crea cohesió dins del grup i els mostra tota una problemàtica que després es trobaran a la vida real. S'ha de negociar per arribar a acords. A part de les tècniques són una mini societat que s'ha de posar d'acord." ²⁵

En els projectes formatius més llargs, que van incorporant disciplines de circ al llarg de tot el cicle, sigui aquest de primària o secundària, l'impacte sobre l'alumnat és major i creiem que generen altres efectes relacionats amb el desenvolupament de l'individu, l'autoestima i la seva manera

de participar del món, en aquest sentit el circ és un espai on tothom i té cabuda: "Un dels avantatges del circ és que té tanta varietat de tècniques que tothom pot trobar una, dues o tres tècniques en què pot triomfar." ²⁶

Però tot i que es valora la creativitat i la imaginació, en les converses que hem mantingut no hem detectat referències explícites a aquests tipus de beneficis que Vigotsky atribueix a l'educació artística a *La imaginación y el arte en la infancia*: "La formación artística, dice Pistrak²⁷, da, no tanto el conocimiento ni los hábitos, como precisamente el tono de la vida, mejor dicho acaso, el fondo de la actividad vital" (Vigotsky 2009: 67).

25. Ariadna Bassols, Pla de l'Estany, Banyoles (Girona)

26. Josep Invernó, director i professor d'Educació Física, Institut Escola Salvador Vilarrasa, Besalú (Girona).

27. Moisey Mikhaylovich Pistrak (1888-1940) va ser un educador socialista rus que va influir en les idees pedagògiques a Rússia durant el període posterior a 1917. El llibre més conegut de l'autor és "Fonaments de l'Escola del Treball", escrit el 1924.

En aquesta taula trobareu els beneficis i impactes que hem detectat en els centres entrevistats, el número que apareix es correspon amb la quantitat de centres educatius que els han citat:

Impacte i beneficis		
Nom del projecte: Global d'activitats		
Objectius		
Individu	Impacte directe	Impacte indirecte
Millora		
Competències cognitives		
Rendiment acadèmic		
Competències artístiques	9	
Accés universal a la cultura	2	6
Estimula		
La creativitat i la imaginació	6	
Les capacitats expressives	7	
Pensament crític	2	
Reforça		
Identitat		
La confiança i l'autoestima	6	
Gestió de l'estrès i l'ansietat	3	
Disciplina emocional	2	
La integració amb el grup classe	5	
Concentració, memòria i disciplina	2	
Motivació	9	
La salut i el desenvolupament físic	11	
Centre educatiu		
Millora l'actitud dels alumnes davant del centre educatiu	2	4
Genera		
Enfocaments pedagògics més creatius i estimulants	9	
Consciència social i cultural	2	
Nous processos d'aprenentatge	2	
Vincles comunitaris	3	
Nivell social		
Inclusió i diversitat	1	
Treball en valors	13	
Treball en equip i relacions socials	8	
Reducció del biaix de gènere		
Altres		

Anàlisi dels indicadors de qualitat

Els indicadors de qualitat que hem aplicat no tenen cap funció valorativa sinó que els utilitzem per poder detectar quins són globalment els punts forts i quins els punts febles, d'aquestes activitats a partir de la mostra estudiada.

Com fa Bamford hem agrupat aquests indicadors en dos apartats, els que fan referència a l'estructura i els que estan relacionats amb el mètode emprat, però hem prescindit dels que no eren aplicables i hem modificat el nom d'alguns per facilitar el seu ús i adaptar-los millor al nostre estudi.

Indicadors artístics de qualitat					
Nom de l'activitat: global activitats					
Estructura					
Col·laboració activa amb persones o centres artístics	Filosofia inclusiva	Formació contínua	Estructures organitzatives flexibles	Límits permeables entre l'escola, l'organització i la comunitat	Estratègies d'avaluació detallades
6	12	1	4	2	9
Mètode					
Basat en projectes	Fomenta la investigació	Èmfasi en la creació artística	Amb vincles i holístic	Treball en equip i col·laboració	Potencia el debat i l'intercanvi d'idees
6	6	7	4	6	4
Reflexiu, estimula la mirada crítica	Capacitat d'adaptar-se a diferents entorns i situacions	Inclou representació i presentació pública	Utilitza els recursos, l'entorn i el context local	Fomenta el llenguatge artístic com a forma d'expressió	Empodera als individus
2	6	6	4	9	6

Alguns indicadors estan presents en molts dels projectes, especialment els que fan referència a:

- Filosofia inclusiva

fa referència a la premissa de l'accés universal a l'educació artística.

- Basat en projectes,

desperta la curiositat dels alumnes pel món que els envolta, poden analitzar el seu entorn més immediat i respondre als problemes amb creacions artístiques.

- Èmfasi en la creació artística activa i la representació

- Fomenta el llenguatge artístic com a forma d'expressió.

Combina el desenvolupament de llenguatges artístics amb filosofies pedagògiques creatives. Fa valdre les arts com a llenguatge expressiu que permet estimular els diferents llenguatges d'aprenentatge dels alumnes.

- Empodera als individus,

els anima a superar les barreres de les seves percepcions, a assumir riscos i a materialitzar tot el seu potencial.

Com apuntava Bamford els beneficis de l'educació artística només es produeixen si es donen programes de qualitat. De les característiques que han de tenir aquests programes, n'hi ha quatre que, segons les dades que hem obtingut en la nostra recerca, no es donen.

Els punts són els següents:

1. Col·laboració activa amb artistes i entitats culturals

Els programes de major èxit són aquells que han teixit relacions estables i duradores a llarg termini amb entitats del món

cultural, aquesta situació no l'hem trobat en els centres educatius estudiats que no han mencionat relacions estables amb professionals o espais de circ, sí que han citat activitats puntuals en format taller o sortida a visitar un espai de circ proper. És necessària una col·laboració activa entre centres escolars i organitzacions artístiques, i entre professors, artistes i la comunitat local. Les escoles encara són poc permeables a les activitats culturals del seu entorn, no per voluntat pròpia sinó perquè existeixen un conjunt de dificultats que ho obstaculitzen: poc marge per encabir aquestes activitats dins del programa, manca d'hores de coordinació de l'equip docent, manca de finançament específic per aquesta finalitat, horaris rígids, manca d'ajuts específics a la mobilitat dels alumnes.

2. Responsabilitats compartides en la planificació, la implantació i l'avaluació.

En molts casos totes les tasques recauen en la figura del professor d'educació física, i això és un desgast i a la llarga no és sostenible. Quan aquestes tasques són compartides entre tot l'equip directiu, el projecte creix i evoluciona adaptant-se amb més facilitat als canvis.

3. Oportunitat de representació i presentació pública.

Tot i que es prioritza el procés creatiu en si per davant de la representació davant d'un públic, creiem que aquesta és la culminació del projecte, amb beneficis a escala individual i grupal, millora la percepció que es té del centre educatiu i dona visibilitat a unes activitats culturals que d'altra manera no transcendeixen més enllà del centre educatiu. L'escola no només ha d'impulsar l'art i la cultura sinó que en pot ser productora.

4. Formació contínua per reforçar les capacitats del professorat i els professionals creatius.

La major part dels docents no han assistit a cursos específics de circ per adquirir més coneixements tot i reconèixer aquesta mancança com un fre pel creixement de l'activitat. Els seus coneixements provenen de la carrera o de les seves experiències personals en aquests camps. Dotar de coneixements i d'eines pedagògiques als docents és imprescindible per assolir un ensenyament artístic de qualitat ara i en el futur.

Veiem que les principals dificultats són les següents: “les tres mancances són: de temps, d'espai adequat i de coneixements.”²⁸

Els agents responsables de dur a terme aquests projectes, docents i artistes, s'enfronten a la manca de recursos, econòmics, materials i humans per fer la seva feina, al no existir un finançament específic per aquestes activitats. Sovint un personal motivat i creatiu compensa aquesta mancança (Bamford, 2009:86), però la motivació no és infinita i no es possible cobrir amb bona voluntat i entrega les dificultats que la inexistència d'aquests recursos ocasiona en la planificació, implementació i avaluació de les activitats.

Per ampliar la informació sobre aquesta segona part de la recerca podeu consultar els formularis i un buidatge més detallat en els següents enllaços:

- [- Entrevistes a professionals del circ](#)
- [- Entrevistes a centres educatius](#)

28. Ariadna Bassols, cap del departament d'Educació Física de l'Institut Pla de l'Estany de Banyoles (Girona).

5. Conclusions

Tot i que l'abast del nostre estudi és reduït, i per tant, no permet establir generalitzacions, sí que pensem que pot aportar informació específica sobre com es gesten aquestes activitats, com sobreviuen dins de l'ambient escolar, quin és el seu impacte en el present i quines són les dificultats que ennegreixen el seu futur.

En les darreres dècades les activitats de circ han anat fent-se un lloc dins de l'Educació Física, com a principal porta d'entrada al contingut artístic dels centres educatius, i avui en dia, incorporar un trimestre d'aquestes activitats és una pràctica més habitual del que podríem pensar, especialment a primària i secundària. Els principals objectius que cerquen i valoren són la capacitat de generar treball d'equip, cooperació, superació i esforç, millora de l'autoestima i de la motivació, i com a facilitador d'un desenvolupament motriu harmònic i un control corporal progressiu, en un ambient no competitiu, respectuós amb la diversitat i cooperatiu en essència.

Veiem que els objectius que es persegueixen són concrets, coherents amb les activitats proposades i relacionats principalment amb el present. Objectius a llarg termini com pot ser el desenvolupament de la imaginació i la importància d'aquesta com a base de qualsevol activitat creadora, sigui artística, científica o tècnica (Vigotsky, 2024:10), és un tema que no ha sorgit de manera explícita en les nostres converses.

Aquestes activitats, malauradament no solen ser de llarg recorregut, amb una duració majoritàriament trimestral no tenen continuïtat al llarg del cicle, impeding consolidar els continguts formatius i desplegar tot el seu potencial pel que fa a beneficis, individuals i col·lectius. Aquest seria el primer entrebanc a superar, un problema de duració.

Les propostes més ambicioses ho solucionen amb un projecte transversal que va incorporant continguts de circ al llarg d'un cicle, i fins i tot, amb la possibilitat de continuïtat en el cicle següent.

Aquests tipus de projectes són el que més impacte tenen sobre l'alumnat, la comunitat educativa, i fins i tot l'entorn local. En aquests casos els beneficis sobre l'alumnat són majors i a les millores físiques i la creació de vincles cooperatius, cal afegir l'impacte en l'àmbit emocional i el desenvolupament de les capacitats imaginatives al facilitar un canal d'expressió i creació ric en matisos i possibilitats. La dificultat en aquest cas és que la manca de recursos, econòmics, humans i de materials, impliquen que un projecte d'aquesta magnitud recaigui únicament sobre les espatlles d'un docent o amb sort d'un equip docent voluntariós, i a la llarga, aquesta mancança provoca un sentiment de desgast i una sensació d'estancament.

Els professionals de circ tenen també les seves propostes d'activitats, moltes d'elles innovadores. Aquestes aportacions externes al centre no ho tenen fàcil per entrar a formar part del currículum escolar, i quan ho fan, no tenen garantida la continuïtat. Aquesta incertesa els impedeix planificar a llarg termini, mirar més enllà del present i això, unit a la precarietat laboral d'aquestes feines, i a la necessitat d'encaixar dins d'uns horaris molt concrets, pot generar desmotivació i frustració.

L'existència d'esdeveniments i espais de circ propers facilita que sorgeixin activitats puntuals, però els vincles que es creen són febles. És necessari dissenyar i planificar accions en què participin institucions culturals, professionals del circ i professorat, que siguin de llarg recorregut, per poder copsar i avaluar l'impacte real i els beneficis que aquestes activitats aporten a l'educació.

Professionals i docents tenen objectius conjunts i propostes complementàries, però no disposen d'espais comuns de confluència que possibilitin la cooperació. Juguen el mateix partit, però en camps diferents i això no facilita el creixement i la consolidació dels projectes. L'escola encara és poc permeable a la influència de la comunitat cultural del seu entorn, amb unes estructures excessivament rígides, i en aquest sentit s'han de potenciar dinàmiques que possibilitin aquesta obertura a l'exterior i permetre l'entrada de l'artista com a membre de dret de la comunitat educativa.

Si volem que aquests projectes creixin en magnitud i qualitat, s'ha de dotar als centres de recursos econòmics, materials i humans específics que permetin als centres incorporar aquestes activitats dins de les activitats pròpies del centre, i no com activitats extraordinàries. Existeix necessitat de materials, de professorat qualificat i de formació específica.

Cal facilitar indrets per a la presentació pública de mostres escolars, espais que permetin una major difusió a escala social d'aquestes activitats i potenciar la recerca en aquest camp per ampliar els horitzons d'actuació possibles. L'escola no només ha d'impulsar l'art i la cultura sinó que en pot i n'ha de ser productora.

Aquesta recerca ens ha permès apropar-nos a les realitats de docents i artistes, conèixer de primera mà les seves vivències, per tots ells el nostre agraïment més sincer per compartir amb nosaltres les seves experiències i dotar de contingut i saviesa aquest informe.

Desitgem que aquest estudi sigui el punt de partida d'un procés de millora i implementació de les activitats de circ a l'escola que permeti desenvolupar tot el potencial d'aquest art.

Espai de Circ Move It

6. Bibliografia

Bamford, A. (2009). El factor ¡Wuuu! El papel de las artes en la educación: un estudio internacional sobre el impacto de las artes en la educación (1ª ed.). Barcelona, Octaedro.

Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (2016). Aproximació a l'ecosistema dels ensenyaments artístics de caràcter professional a Catalunya. Barcelona: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, Generalitat de Catalunya Disponible a: http://interaccio.diba.cat/sites/interaccio.diba.cat/files/concaformacioart_resum.pdf

Crosas, I. (2020) La influència de la cultura i les arts en l'educació. a: [la_influencia_de_la_cultura_i_les_arts_en_leducacio.pdf](#) (diba.cat)

Invernó, J. (2004) El circo en la escuela. Tándem: Didáctica de la educación física, (16), 71-84.
Llegat 1er Fòrum de les Arts a l'Educació (2022) https://conca.gencat.cat/web/.content/HOME/Destacats/Llegat_1rForumArtsEducacio_digital.pdf

Vigotski, L. S. (2024). La imaginación y el arte en la infancia. Ediciones Akal.

Un projecte de

Amb el suport

**Generalitat
de Catalunya**

Amb la complicitat

